

1.1 Corruptie

Introductie:

Corruptie is relevant voor institutionele beleggers omdat zij wellicht onbedoeld betrokken kunnen raken bij, gelinkt zijn aan of bijdragen aan corruptie en dit naast morele bezwaren strafbaar is in zowel binnen- en het buitenland. Daarnaast vormt corruptie een obstakel voor goed bestuur op diverse vlakken en daardoor ook een risico voor het behalen van financiële en ESG-doelstellingen.

Wat is corruptie?

Corruptie is in de meest ruime zin alle vormen van machtsmisbruik door een ieder die macht toevertrouwd heeft gekregen, met als doel om zichzelf of een ander te bevoordelen.¹

Corruptie raakt elk type organisatie en vindt plaats in elke denkbare sector, land of regio en speelt een belemmerende rol in verschillende maatschappelijke, economische en politieke processen. Bij het analyseren van de risico's op corruptie is het belangrijk om dit te onderkennen. Echter zijn er op basis van verschillende indicatoren sectoren en landen aan te wijzen die nog kwetsbaarder zijn voor corruptie dan gemiddeld.

Corruptie ondermijnt in de regel de integriteit van de organisatie. Vanuit een politieke invalshoek ondermijnt corruptie het vertrouwen van de burger in de overheid en in de rechtstaat, vanuit een economisch perspectief ondermijnt corruptie het vertrouwen van de burger in de markt en bevoordeelt het hogere sociale klassen en op maatschappelijk gebied schaadt corruptie het vertrouwen tussen burgers en bevoordeelt het bestaande machtsverhoudingen tussen groepen.

In bredere zin kan corruptie bijdragen aan schendingen van nagenoeg alle mensenrechten, waaronder vakbondsvrijheid, kiesrecht en recht op eerlijk proces.² Daarbij kan corruptie ervoor zorgen dat publieke voorzieningen die door de staat geleverd worden in het geding komen. Bijvoorbeeld in het geval van individuele verrijking d.m.v. belastingen of frauduleuze inkoop. Bovendien zijn de groepen die bij voorbaat het meest kwetsbaar zijn voor mensenrechtenschendingen, dit vaak ook voor corruptie.³ Het is daarom van belang dat initiatieven die genomen worden om corruptiepraktijken tegen te gaan, hand in hand gaan met initiatieven om mensenrechten te beschermen.⁴

Een wat minder voor de hand liggend effect van corruptie is milieuimpact. Het winnen van voordeel op onwettige wijze kan zich namelijk ook uiten in negatieve impact op het milieu op verschillende manieren zoals verduistering van relevante milieudata, het niet voldoen aan omgevingsstandaarden en het onderhands vergeven van vergunningen. Gevolgen zijn onder andere het verlies van grondstoffen en biodiversiteit, verlies van CO₂-opslagcapaciteit en de klimaatverandering die daardoor wordt verergerd.⁵

¹ <https://www.transparency.nl/wat-wij-doen/over-corruptie/>

²

[https://mensenrechten.nl/en/node/2350#:~:text=Artikel%20%2D%20Alle%20mensen%20worden,in%20waardigheid%20en%20rechten%20geboren.&text=Artikel%203%20%2D%20Een%20ieder%20heeft,in%20iedere%20vorm%20zijn%20verboden.](https://mensenrechten.nl/en/node/2350#:~:text=Artikel%20%2D%20Alle%20mensen%20worden,in%20waardigheid%20en%20rechten%20geboren.&text=Artikel%203%20%2D%20Een%20ieder%20heeft,in%20iedere%20vorm%20zijn%20verboden.;); <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/AdvisoryCom/Corruption/OHCHR.pdf>

³ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6014157/>

⁴ http://www.ichrp.org/files/reports/40/131_web.pdf

⁵ https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/COSP/session4/side-events/Programme_of_special_event_on_corruption_in_the_environment_-_19_October_2011.pdf

Bedrijven worden met betrekking tot corruptie geacht interne en externe risico's op corruptie te identificeren en mitigeren conform de OESO-richtlijnen. Helaas zijn er nog steeds talloze bedrijven die, behalve zich niet te houden aan deze verantwoordelijkheid, ook nog eens actief participeren in corruptiepraktijken.⁶

Al met al vormt corruptie een bedreiging voor goed bestuur⁷ op diverse vlakken. Het is om deze reden van belang voor pensioenfondsen om corruptie als risicofactor mee te nemen in hun risicoanalyse en een robuust beleid te vormen voor het herkennen en mitigeren van corruptiepraktijken.

De OESO-richtlijnen onderschrijven het belang van transparante, corruptievrije instituties. Hierin wordt onder andere duidelijk van bedrijven verwacht dat zij zich aan wet- en regelgeving houden binnen een land en zich ook moreel committeren aan gedragingen die niet schadelijk zijn voor de samenleving. Transparantie staat hierin centraal. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld overheden in Canada en de Verenigde Staten die bedrijven verplichten hun lobbypraktijken richting de overheid registreren. In Europese landen bestaat er een soortgelijk systeem, het Transparantieregister, alhoewel deelname hieraan niet verplicht is.⁸

De OESO doet verder verschillende suggesties voor elementen van anti-corruptiebeleid. Deze voorbeelden kunnen gebruikt worden in de risicoanalyse van investeerders op hun bedrijven, en binnen bedrijven en financiële instellingen:

- Direct noch indirect, smeergeld of andere onrechtmatige voordelen aanbieden, toezeggen, geven of eisen teneinde opdrachten of andere ongeoorloofde voordelen te verwerven of te behouden.
- Geen ambtenaren of werknemers van zakenrelaties omkopen: werknemers van bevriende zakenrelaties 'omkopen', bijvoorbeeld in de vorm van een gedeelte van de contractsom, is geen integere vorm van zaken doen. Het omkopen van ambtenaren is bij de wet verboden. Praktisch gezien betekent het ook, dat bedrijven en financiële instellingen onderaannemings-overeenkomsten, inkooporders en adviesovereenkomsten niet gebruiken om allerlei dubieuze betalingen door te sluisen.
- Beloning van tussenpersonen (facilitation payments) is redelijk en voor rechtmatige activiteiten: door inzicht te verschaffen in de transacties en stakeholder relaties van een bedrijf kan er duidelijk gemaakt worden welke meerwaarde tussenpersonen hebben binnen de keten. Een optie hierbij is bijvoorbeeld het rapporteren over de lijst van betrokken leveranciers en tussenpersonen.
- Inzichtelijk en publiekelijk maken van de strijd tegen omkoping en afpersing: Hierbij is het van belang dat financiële instellingen zich publiekelijk uitspreken tegen corruptiepraktijken en hier ook consequenties aan verbinden. Door openheid en het voeren van engagement kan het thema van corruptie breder gedragen worden en laat de financiële sector zien zich aan wet- en regelgeving te houden.
- Bedrijven moeten hun personeel bewust maken van anti-corruptiebeleid en de consequenties van dit beleid. Hierbij speelt voorlichting over de rol van integriteit op de werkplek een centrale rol en zouden ook de disciplinaire maatregelen zoals boetes, schorsing of ontslag aan bod moeten komen.
- Geen onwettige donaties geven aan kandidaten voor publieke functies, politieke partijen of andere politieke organisaties.

⁶ <https://courses.lumenlearning.com/suny-good-corporation-bad-corporation/chapter/10-corruption-in-international-business/>

⁷ Voor meer informatie over het belang van goed bestuur, zie (invvoegen themakader goed bestuur).

⁸ <https://eerlijkegeldwijzer.nl/media/495879/2020-05-tweede-beleidsupdate-pensioenfondsen.pdf>

Tools, richtlijnen en indicatoren

Om het risico op corruptie bij bedrijven te identificeren en te mitigeren zijn er voor investeerders verschillende richtlijnen, standaarden en indicatoren beschikbaar.

Een van de meest prominente peilers van corruptie is de *Corruption Perception Index*. Deze geeft inzicht in hoe gevoelig landen zijn voor corruptiepraktijken, waarbij er hoofdzakelijk gelet wordt op de publieke sector.

Ook de *Worldwide Governance Indicators* van de Wereldbank kunnen helpen bij het analyseren van risico's op het gebied van corruptie. Hierin valt onder andere de *Control of Corruption Index* (CC), die inzicht biedt in de mate waarin diverse corruptiepraktijken plaatsvinden in verschillende landen.

Verder heeft het Global Risk Profile⁹ enkele indicatoren opgesteld voor investeerders. Binnen deze indicatoren wordt data verzameld omtrent ESG-risico's. Zo hebben zij de *Global Corruption Index* (GCI) opgesteld, waarin aan de hand van 28 variabelen 198 landen en gebieden worden meegenomen bij het in kaart brengen van wereldwijde corruptie. Het risico wordt gemeten op een schaal van 0 tot 100, waarbij 100 het hoogste risico weergeeft.

Naast de bredere indicatoren omtrent corruptie en governance, biedt de Wereldbank ook diverse sectorspecifieke of activiteitgerelateerde data gericht op corruptie zoals een rangschikking op *omkoping*.

Risicovolle bedrijfstakken, sectoren en landen

Uit onderzoek van Transparency International (TI) blijkt dat corruptie veelal plaatsvindt in ontwikkelingslanden¹⁰. Hieronder is een kaart uit dit onderzoek opgenomen die laat zien welke landen gevoelig zijn voor corruptiepraktijken. In dit onderzoek van TI is gevraagd naar de directe ervaringen met corruptie in het afgelopen jaar voorafgaand aan wanneer het onderzoek plaatsvond. Voor de kaart geldt dat de donkergekleurde gebieden een hoge corruptiegevoeligheid kennen.

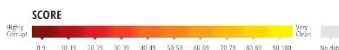
Toch komt corruptie ook voor in licht- en niet gemarkeerde landen, zoals recente voorbeelden van Volkswagen (Dieselgate), Siemens (omkoping) en Novartis (omkoping van artsen en ziekenhuizen). Corruptie kan voor investeerders ook een risico zijn bij beleggingen in 'lage risico landen' omdat de bedrijven die daar gevestigd zijn ook activiteiten hebben in de hogere risicolanden.

⁹ <https://globalriskprofile.com>

¹⁰ <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl#>

CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2020

The perceived levels of public sector corruption in 180 countries/territories around the world.

#cpi2020
www.transparency.org/cpi

This work from Transparency International (2020) is licensed under CC BY-ND 4.0. © TI

Bron: *Transparency International (TI)*¹¹

Volgens de OESO zijn daarnaast de volgende sectoren in het bijzonder gevoelig voor buitenlandse omkopingspraktijken: de bouw-, mijnbouw-, defensie-, militaire en farmaceutische industrie, de grondstoffen- en transportsector, telecommunicatie, infrastructuurprojecten en vastgoed.¹²

In het algemeen is de kans op corruptie hoger bij (grote) financiële transacties, (grote) infrastructuur- of bouwprojecten en internationaal opererende ondernemingen die veel opdrachten van overheden krijgen. Daarbij moet uiteraard in gedachten gehouden worden dat de meest risicovolle sectoren in relatie tot corruptie verschillen per land.¹³

¹¹ <https://www.transparency.org/en/gcb>

¹² <https://www.transparency.org/en/our-priorities/foreign-bribery-enforcement>

¹³ <https://www.transparency.org/en/our-priorities/foreign-bribery-enforcement>

Welke stappen worden van institutionele investeerders verwacht?

De zes stappen volgens de OESO Richtlijnen¹⁴

1. Integreer maatschappelijk verantwoord ondernemen in beleid en managementsystemen
2. Identificeer en beoordeel daadwerkelijke en potentiële negatieve gevolgen van de activiteiten, producten of diensten van de onderneming
3. Stop, voorkom en beperk negatieve gevolgen
4. Monitor de praktische toepassing van resultaten
5. Communiceer hoe negatieve gevolgen worden aangepakt
6. Zorg voor herstelmaatregelen of werk hieraan mee wanneer dit van toepassing is

Stap 1: In het beleid van het pensioenfonds (of elke andere institutioneel investeerder) is het allereerst van belang dat er een prioritering plaatsvindt op basis van ernst, onomkeerbaarheid en waarschijnlijkheid (*salience*). Wanneer corruptie hier als *salient risk* uit komt, bijvoorbeeld omdat een bedrijf opereert in meerdere risicolanden, is het van belang om te definiëren welke verwachtingen, standaarden en beleid met betrekking tot corruptie worden gehanteerd en hoe deze worden gehandhaafd en gerapporteerd. Deze standaarden zouden betrekking moeten hebben op zowel de bedrijven waarin geïnvesteerd wordt als het pensioenfonds zelf. Een voorbeeld hiervan is het formuleren van verwachtingen omtrent het voldoen aan internationale en lokale wetgeving, transparantie en het implementeren van managementsystemen. **Let op:** er kan aangesloten worden bij het beleid van de uitvoerder.¹⁵ Hierbij is het wel van belang dat het pensioenfonds dit expliciet benoemt in haar eigen beleid.

Voorbeelden van betrekken stakeholders:

- Consulteren van gedupeerden.
- Consulteren van een NGO die zich met dit onderwerp bezighoudt (bijv. Transparency International)
- Inlichten van relevante autoriteiten, op z'n minst de overheid van het land waar het bedrijf gevestigd is en/of het land waar het vergrijp plaats heeft gevonden.

Stakeholders zijn alle betrokkenen die onderhevig zijn aan een negatieve impact. Hierbij kan gedacht worden aan NGO's, vakbonden, legitieme representanten¹⁶ van maatschappelijk groepen, overheid, aandeelhouders etc.

Stap 2: Wanneer er op basis van een risico-analyse een prioritering plaats heeft gevonden en er verwachtingen en standaarden zijn opgenomen in het beleggingsbeleid is het zaak om dit beleid te implementeren. Hierbij speelt een nieuwe, meer gedetailleerde, risicoanalyse een centrale rol. Dit heet *heightened due diligence*. Dit betekent dat investeerders, of uitvoerders, nogmaals een screening moeten uitvoeren op individueel bedrijfsniveau met de vooraf geformuleerde standaarden en verwachtingen als uitgangspunt. Belangrijk hierbij is dat het perspectief van stakeholders betrokken wordt (zie tekstbox) en dat de data geverifieerd wordt door meerdere bronnen.

Na het doen van een risico-analyse kunnen er verschillende relaties tot de eventuele negatieve impact uitkomen. Hierbij is het van belang voor de investeerder om in de gaten te houden dat wanneer er misstanden uit de risico-analyse voortkomen, het belangrijk is om hier adequate mitigerende actie op te nemen. Wanneer dit een langere tijd niet gebeurt en de

¹⁴ <https://www.oesorichtlijnen.nl/documenten/publicatie/2020/03/23/due-diligence-in-6-stappen>

¹⁵ Voor meer informatie, zie het Instrumentarium

¹⁶ Zie UNGP's: https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinessshr_en.pdf

financiële instelling op de hoogte is van de misstanden, kunnen zij sneller in een *contributing to* relatie tot de negatieve impact terechtkomen, hetgeen grotere risico's voor het fonds meebrengt. Zie hierbij de volgende textbox.

Relatie tot negatieve impact.

Volgens de OESO-richtlijnen en de UNGP's kunnen er drie soorten relaties tot negatieve impact geïdentificeerd uit de risico-analyse. Elke relatie brengt andere verwachtingen met zich mee als het gaat om mitigerende maatregelen en herstel en verhaal. Voor meer informatie, zie [hier](#).

- 1: Veroorzaken (Causing)
- 2: Bijdragen aan (Contributing)
- 3: Gelinkt aan (Directly linked)

Bij categorie 1 en 2 is het van belang dat er actie wordt ondernomen om de negatieve impact te stoppen en herstel en verhaal te bieden aan de stakeholders die de negatieve impact hebben moeten ondervinden. Bij categorie 2 is het daarbij tevens van belang dat zowel de eigen bijdrage aan de negatieve impact wordt gestopt, bijvoorbeeld middels desinvestering. Bij categorie 3 is het van belang dat er preventieve en mitigerende maatregelen plaatsvinden om de negatieve impact te helpen stoppen.

Hierbij wordt de relatie tot de negatieve impact geïdentificeerd middels de mate van invloed die investeerders hebben op het veroorzaken van negatieve impact en de nabijheid van de impact (eerstegraads, tweedegraads etc.).

Bij governance is er zodoende een grotere verantwoordelijkheid om actie te ondernemen wanneer er risico's waargenomen worden vanwege de directe lijn tussen investeerder en investee middels aandeelhoudersvergaderingen en engagement en de relatief grote hoeveelheid van invloed die hiermee uitgeoefend kan worden.

Stap 3: Aan de hand van de uitkomsten omtrent relatie tot de negatieve impact en de *saliency* van deze impact zijn er verschillende manieren voor investeerders om de negatieve impact van haar investeringen te mitigeren en voor de rechten van aandeelhouders en stakeholders op te komen door het uitoefenen van invloed. Voorbeelden hiervan zijn:

- Engagement
- Collectief engagement
- Stemmen op aandeelhoudersvergadering
- Het inbrengen van een voorstel op een aandeelhoudersvergadering
- Afdwingen van transparantie (Naming & Shaming)
- Samenwerking met andere aandeelhouders en stakeholders om druk uit te oefenen.
- (Gedeeltelijke) desinvestering
- Uitsluiting

Voor elke mogelijke situatie, schending en onderwerp is een andere oplossing mogelijk. Er is geen *one size fits all* voor acties van investeerders.

Stap 4: Wanneer de beslissing is genomen om (gezamenlijke) invloed aan te wenden is het belangrijk om dit gedurende een langere periode te doen en eventuele ontwikkelingen te monitoren en te documenteren. Wanneer er uit deze monitoring blijkt dat bedrijven niet responsief zijn is het van belang om tijdig actie te ondernemen zodat de relatie tot het vergrijp niet escaleert naar het bijdragen aan negatieve impact. Hierbij is het ook weer van belang om betrokken stakeholders te consulteren.

Stap 5: Het is belangrijk om gedurende de periode van het aanwenden van invloed extern te communiceren over de voortgang van dit proces mits dit niet schadelijk is voor het engagementproces. Dit is van belang om de vorderingen voor betrokken stakeholders inzichtelijk te maken. Gepaste transparantie is hierbij van toepassing en behalve de resultaten is het ook belangrijk dat uitvoerders of pensioenfondsen laten weten waarin zij investeren, welke acties zij hebben ondernomen om hun invloed aan te wenden, en hoe zij met de resultaten van deze mitigerende acties zijn omgegaan. Deze processen en rapportage intervallen zouden in stap 1 Beleid opgenomen moeten zijn.

Stap 6: Na het detecteren van (ernstige) schendingen is het van belang om een gepaste herstel en verhaal mogelijkheid te faciliteren. Investeerders kunnen hierbij bedrijven aansporen om gepaste herstel en verhaal praktijken te implementeren zoals klachtenmechanismen, excuses en herstelmaatregelen om deze negatieve impact in de toekomst te voorkomen. Belangrijk hierbij is de relatie tot het vergrijp zoals eerder uitgelegd bij stap 3.

Nuttige bronnen

Indicator	Wie?	Schaal	Meeteenheid
<i>Worldwide Governance Indicators</i>	World Bank	Per land	Politieke stabiliteit, overheidseffectiviteit en controle op corruptie
<i>Control of Corruption Index</i>	World Bank	Per land	Institutionele kracht tegen corruptie
<i>Corruption Perception Index</i>	Transparency International	Per land	Mate waarin de publieke sector gezien wordt als kwetsbaar
<i>Global Corruption Index</i>	Global Risk Profile	Per land	
<i>TCdata360</i>	World Bank	Per land	Data omtrent omkoppingen
	Data-providers		
<i>Governance Metrics</i>	MSCI	Per bedrijf	Bestuur, compensatiebeleid, aandeelhoudersrechten en accounting
<i>Corporate Governance Ratings,</i>	Sustainalytics	Per bedrijf	
<i>Corporate Governance Analysis</i>	Refinitiv	Per bedrijf	